

Hlavní námitky proti návrhu změn zákona o veřejných výzkumných institucích

1) Neexistence analýz, které by detekovaly objektivní problémy ve fungování veřejných výzkumných institucí

Návrh změny zákona je nesystémový, neopírá se o žádnou skutečnou analýzu současného fungování veřejných výzkumných institucí a jejich případných problémů. Navzdory opakovaným žádostem zástupců Odborového svazu pracovníků vědy a výzkumu na jednáních Podvýboru Poslanecké sněmovny pro vědu a vysoké školy nedokázala ministryně Langšádlová uvést žádnou konkrétní analýzu, která by identifikovala v současné právní úpravě veřejných výzkumných institucí nedostatky. Ministryně Langšádlová se pouze dovolávala stanoviska NERVu. Podle sdělení spolku Fórum Věda žije však bylo po dotazu přímo některým členům NERVu zjištěno, že žádná analýza v tomto směru nevznikla a že stanovisko bylo poskytnuto v zásadě jako názor členů NERVu.

2) Neexistence analýz dopadů navržených změn – finančních i jiných

Stejně tak nevznikly ani žádné relevantní analýzy, které by zkoumaly dopady navržených změn. Přestože byl návrh změn formálně připojen k tzv. konsolidačnímu balíčku, ve skutečnosti ministryně Langšádlová nebyla schopna sdělit, jaké konkrétní finanční úspory má mít změna za následek; naopak např. zřizovatelé z řad ministerstev novinářům z velké části sdělili, že zřizovaná v.v.i. rušit nechtějí (někteří pak sdělili, že problém budou teprve analyzovat, což napovídá, že u nich před přípravou návrhu změnu zákona o veřejných výzkumných institucích zřejmě vůbec analyzován nebyl). K návrhu změny zákona nebyla vypracována analýza dopadů RIA. Nikdo se také nezabýval dopady na práva zaměstnanců a na svobodu vědeckého bádání. Zohledněna

nebyla ani nesystémovost řešení novely, vlivem které budou instituce s dramaticky omezenou akademickou autonomií postaveny vedle vysokých škol s širokou akademickou autonomií. Nesystémovost lze konstatovat i ve srovnání postavení veřejných výzkumných institucí, jejich garance nezávislosti mají být drasticky omezeny, na straně jedné, a veřejnoprávními médií, o jejichž nezávislost zákonodárce dbá, na straně druhé.

3) Obejití sociálního dialogu státu se zaměstnanci a zaměstnavateli, včetně veřejných výzkumných institucí

Při nestandardní přípravě novely byl ignorován sociální dialog, přestože se Česká republika k jeho uskutečňování zavázala a zřídila za tímto účelem tzv. Tripartitu, sestávající ze zástupců státu, zaměstnanců a zaměstnavatelů. Uvážíme-li význam vědy a výzkumu pro současnou ekonomiku, je každý závažnější zákonodárný zásah do jejich právního rámce záležitostí, které by měla být věnována náležitá pozornost i na úrovni sociálního dialogu, zvláště v případě, kdy předpokládaný zásah má omezit práva zaměstnanců a podstatně změnit postavení zřizovatele i Rady instituce.

4) Obejití standardní legislativní procedury

Protože návrh změny zákona o veřejných výzkumných institucích nebyl připravován jako samostatný návrh zákona, nedošlo k připomínkovému řízení (jehož součástí jsou mj. zástupci zaměstnanců), ke zpracování analýzy dopadů RIA, k projednání Radou vlády pro výzkum, vývoj a inovace, ani Legislativní radou vlády.

Rozhodnutí podat tak obsahově závažný návrh změny zákona o veřejných výzkumných institucích jako pouhý pozměňovací návrh ve druhém čtení zcela jiného návrhu zákona bylo z našeho pohledu skandální a zcela nepřijatelné.

Právo podávat pozměňovací návrhy k projednávaným zákonům ve druhém čtení nikterak nezpochybňujeme, nesmí však sloužit k obcházení legislativní procedury. Pozměňovací návrh musí mít úzký vztah k návrhu projednávaného zákona – v opačném případě se takový zákon stane jen pomyslným věšákem na zcela jiné návrhy zákonů či jejich změny. V případě návrhu změny zákona o veřejných výzkumných institucích úzký vztah neexistuje. Jediný již dříve v návrhu zákona o tzv. konsolidačním balíčku novelizovaný paragraf zákona o veřejných výzkumných institucích o sociálním fondu byl pouze zneužit jako formální zástěrka, a to snad vlivem jakéhosi „inženýrského“ přístupu k právu, který si úřad ministryně pro vědu, výzkum a inovace osvojil. Pozměňovacím návrhem vnesené rozsáhlé a závažné změny neměly se sociálním fondem žádnou skutečnou souvislost.

5) Omezení práv občanů a dalších aktérů

Standardní legislativní procedura nemá jen věcnou rovinu, ale také neméně důležitou rovinu časovou. Několikaměsíční procedura mezi věcným záměrem zákona či ministerským návrhem zákona a návrhem projednávaným ve sněmovně mj. zaručuje, že vznikne dostatečný časový prostor k tomu, aby se zájemci mohli s textem návrhu seznámit, promyslet jej, a aby o návrhu mohla případně vzniknout výměna názorů ve veřejném prostoru, zejména v médiích, ale i jinde, v odborných grémiích i obecně mezi občany. V případě zkoumaného návrhu změny zákona o veřejných výzkumných institucích tento prostor téměř nebyl dán. Oficiálně byl text návrhu uveřejněn teprve na konci srpna 2023, teprve v okamžiku, kdy byl vložen jako pozměňovací návrh do druhého čtení zcela jiného návrhu zákona (neoficiální, z úřadu ministryně již předtím zřejmě uniklý návrh ministryně v tisku relativizovala jako pouhou jednu z uvažovaných variant). Druhé čtení pak proběhlo v nejbližší době, s odstupem zhruba týdne, tedy pouhých několika pracovních dní. Neexistoval reálný prostor pro širokou veřejnost a média, aby se mohla navrhovanými změnami podstatněji zabývat. Zákonodárství je věcí veřejnou a je svatým právem každého občana moci se v klidu seznámit s návrhy zákonů, které mají jím zvolení zástupci projednávat, a případně je podrobit veřejné kritice, moci oslovit svého či jiné poslance se upozorněními a stanovisky. K tomu všemu je však nutný určitý časový prostor a o něj byli občané kritizovanou procedurální strategií připraveni. Protože v mnohém ohledu obdobný návrh změny zákona již jednou neprošel roku 2017, lze se domnívat, že zvolená procedurální strategie nebyla pouhou náhodou či neobratností, nýbrž chladně promyšleným záměrem.